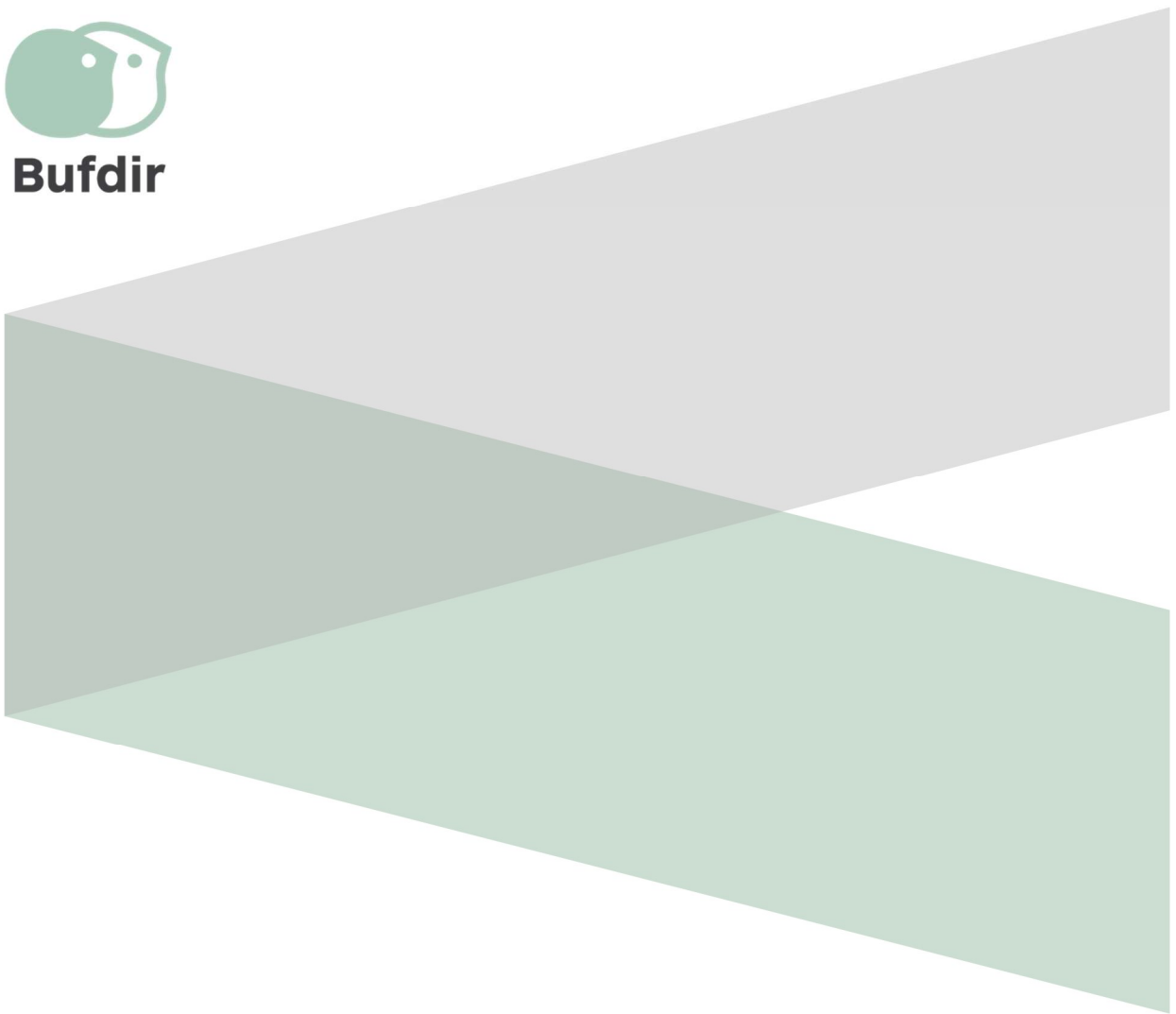

Veileder for sakkyndig utredningsarbeid i saker etter barnevernloven

Bufdir

BARNE-, UNGDOMS-
OG FAMILIEDIREKTORATET

Postadresse:
Postboks 2233
3103 Tønsberg

Besøksadresse:
Fredrik Selmers vei 3
0663 Oslo

Sentralbord:
466 15 000

Utgitt:
2022

ISBN: (digital utgave)
978-82-8286-393-3

Design:
TIBE T Reklamebyrå

bufdir.no

Innhold

Innhold	2
1. Innledning	4
1.1 Hva handler veilederen om	4
1.2 Målgruppe	4
1.3 Rollen som sakkyndig i utredningsarbeid etter barnevernloven	4
2 Saksgang og bruk av sakkyndig	5
2.1 Barneverntjenestens oppgaver	5
2.2 Nemndsbehandling og rettslig overprøving	5
2.3 Samtaleprosess	6
2.4 Sakkyndige utredninger	6
2.5 Sakkyndiges oppdragsgivere	7
2.5.1 Barneverntjenesten	7
2.5.2 Fylkesnemndene	9
2.5.3 Domstolen	9
2.5.4 Privat part	10
3 Rammer for sakkyndiges arbeid i barnevernssaker	10
3.1 Sakkyndiges kompetanse	10
3.2 Valg av sakkyndige	11
3.3 Den sakkyndiges rolleforståelse	11
3.3.1 Forholdet mellom sakkyndig og beslutningstaker	11
3.3.2 Forholdet mellom rollen som sakkyndig og rollen som behandler	12
3.3.3 Sakkyndig er uavhengig og nøytral	12
3.4 Habilitet	12
3.4.1. Reglene om habilitet når sakkyndige er engasjert av barneverntjenesten	13
3.4.2 Reglene om habilitet når sakkyndige er oppnevnt av domstolen eller fylkesnemnda	14
3.4.3 Egenerklæring	14
3.5 Taushetsplikt	16
3.5.1. Taushetsplikt etter barnevernloven	16
3.6 Unntak fra taushetsplikten	16
3.6.1 Forklaring for fylkesnemnda og domstolen	17
3.6.2 Adgang til å ta kontakt med komparenter for å få informasjon	17
3.7 Den sakkyndiges meldeplikt	19
3.8 Avvergeplikten	19
3.9 Mistanke om straffbare forhold	20
3.10 Opplysningsplikt til kommunale helse- og omsorgstjenesten	20
4 Den sakkyndiges mandat	21
4.1 Mandatets utforming	21
4.2 Den sakkyndiges vurdering av mandatet	22

5 Utredningen	22
5.1 Utredningens omfang	23
5.2 Barnets rett til medvirkning	23
5.3 Informasjon til foreldrene og barnet.....	25
5.4 Metoder i utredningsarbeidet.....	25
5.4.1 Samtaler med foreldrene	25
5.4.2 Samtaler med barn	25
5.4.3 Observasjoner	27
5.4.4 Bruk av standardiserte utredningsverktøy	29
5.4.6 Bruk av tolk	29
6 Faglige temaer	30
6.1 Psykisk helse og nevrokognitiv fungering	30
6.2 Tilknytning og relasjon mellom barn og foreldre	31
6.3 Kultur	32
6.4 Vold, seksuelle overgrep, rusproblematikk og andre former for omsorgssvikt	33
7 Den sakkyndige rapporten	34
7.1 Rapporten som et selvstendig, pedagogisk utformet dokument	34
7.2. Antall rapporter	35
7.3 Rapportens innhold	35
7.3.1 Forside	35
7.3.2 Innledning, mandat og fremgangsmåte	36
7.3.3 Historikk.....	37
7.3.4 Familiens situasjon i utredningsperioden.....	37
7.3.5 Informasjonsinnhenting.....	37
7.3.6 Vurderinger og svar på mandat.....	38
7.3.7 Underskrift	39
7.4 Rapportens lengde.....	39
7.5 Innsending av rapporten til oppdragsgiver og Barnesakkyndig kommisjon (BSK) ...	39
8. Oppbevaring av dokumenter	40
9. Framlegging av arbeidet	41
10. Oppfølgende arbeid	42
11. Honorar/fakturering	42
12. Litteraturliste	43
Vedlegg	44
Vedlegg 1. Informasjon om den sakkyndige utredningen.....	44
Vedlegg 2. Eksempel på informasjon til barn i barnevernssaker	45

1. Innledning

Beslutninger som tas i barnevernssaker har stor innvirkning på barns og familiers liv. For å sikre et godt grunnlag for disse beslutningene, kan en sakkyndig få i oppgave å utrede et saksforhold eller et begrenset tema. Den sakkyndige skal gi oppdragsgiver og parter sitt faglige perspektiv og på den måten bidra til at saken blir tilstrekkelig opplyst i forbindelse med de vurderinger og beslutninger som skal fattes.

1.1 Hva handler veilederen om

Veilederen handler om sakkyndig utredningsarbeid etter barnevernloven. Veilederen handler ikke om arbeid som fagkyndig medlem i fylkesnemnda eller fagkyndig meddommer i domstolen. Veilederen handler heller ikke om sakkyndiges arbeid med samtaleprosess i fylkesnemndene, men ordningen er kort omtalt.

1.2 Målgruppe

Målgruppen for veilederen er sakkyndige. Veilederen vil også kunne være nyttig for domstolene, fylkesnemndene, barneverntjenestene og private parter.

Barnesakkyndig kommisjon tar utgangspunkt i veilederen når den vurderer om sakkyndige rapporter i barnevernssaker er av en slik kvalitet at bl.a. rettsikkerhet, faglighet, etiske betraktninger og kritisk anvendelser av metoder er ivaretatt.

1.3 Rollen som sakkyndig i utredningsarbeid etter barnevernloven

En sakkyndig er en person med særlig fagkunnskap eller fagkyndighet og som tar oppdrag med å utrede et saksforhold eller et begrenset tema etter et gitt mandat. En sakkyndig kan engasjeres av barnevernstjenesten eller en privat part, eller oppnevnes av fylkesnemnd eller domstol.

2 Saksgang og bruk av sakkyndig

Barnevernloven handler om det offentliges ansvar for utsatte barn og unge. Loven regulerer blant annet barneverntjenestens ansvar, organisering og saksbehandling, inkludert saksbehandlingen i saker for fylkesnemndene for barnevern og sosiale saker.

2.1 Barneverntjenestens oppgaver

Barneverntjenesten skal bidra til at barn får trygge oppvekstkår og sikre at barn som lever under forhold som kan skade deres helse og utvikling, får hjelp og omsorg til rett tid.

Barneverntjenesten gir primært hjelp og støtte i hjemmet for å bidra til positiv endring hos barnet og/eller i familien. Barneverntjenesten har også et ansvar for å gripe inn dersom frivillige hjelpetiltak ikke er tilstrekkelige. Skal et barn bo utenfor hjemmet etter vedtak om omsorgsovertakelse eller andre tiltak iverksettes uten samtykke fra foreldre og fra barn over 15 år, må det treffes vedtak om dette i fylkesnemnda for barnevern og sosiale saker.

2.2 Nemndsbehandling og rettslig overprøving

Fylkesnemndene for barnevern og sosiale saker (fylkesnemndene) er statlige, uavhengige, domstollignende forvaltningsorganer. Sentralenheten for fylkesnemndene har fått delegert myndighet fra Barne- og familiedepartementet til å administrativt og faglig lede og styre nemndene. Fylkesnemndene har vedtaksmyndighet i tvangssaker etter barnevernloven, helse- og omsorgstjenesteloven og smittevernloven. I den enkelte sak er nemnda som hovedregel satt sammen av en nemndleder med juridisk kompetanse tilsvarende dommer, ett medlem fra et alminnelig utvalg og ett medlem fra et fagkyndig utvalg.

Fylkesnemndas vedtak kan bringes inn for tingretten til rettslig overprøving. Det er en begrenset adgang til å anke til lagmannsretten. Lagmannsrettens avgjørelse kan ankes til Høyesterett. Saker som berører Den europeiske menneskerettighetskonvensjonen (EMK) kan behandles av Den europeiske menneskerettighetsdomstolen (EMD) i Strasbourg dersom nasjonale klagemidler er uttømt.

2.3 Samtaleprosess

Samtaleprosess er en alternativ prosessform for å behandle saker i fylkesnemndene. Den er basert på frivillighet. Formålet er å kartlegge faktiske forhold og/eller konflikttemaer, bedre partenes kommunikasjon, legge til rette for enighet om en midlertidig ordning og legge til rette for hel eller delvis løsning av saken.

Reglene om samtaleprosess følger av barnevernloven § 7-25.

Fylkesnemnda kan oppnevne en sakkyndig til å bistå i samtaleprosessen. Den sakkyndige skal bistå nemndleder i samtalemøtet, og kan gis i oppgave å observere og veilede partene ved utprøving av midlertidige ordninger. Den sakkyndige tilfører nemnda barnefaglig kompetanse i disse prosessene, og vil ha en viktig funksjon i ordningen.

Den sakkyndige kan også få i oppgave å snakke med barnet og partene i forkant av samtalemøtet.

Foruten nemndlederen og den sakkyndige, deltar partene (herunder barn med partsrettigheter) og prosessfullmektigene i samtalemøtet.

Dersom partene ikke blir enige i samtaleprosess, vil saken følge de vanlige saksbehandlingsreglene. Den sakkyndige kan bli bedt om å redegjøre for arbeid utenom møter i et notat. Dette arbeidet vil ikke være en ordinær utredning, og notatet er derfor heller ikke en sakkyndig rapport som skal vurderes av Barnesakkyndig kommisjon.

2.4 Sakkyndige utredninger

I en del barnevernssaker benytter barneverntjenesten, fylkesnemnda og domstolen eksterne sakkyndige med særlig fagkunnskap for blant annet å vurdere barnets utviklingsnivå, fungering og omsorgsbehov. Instansene kan også benytte sakkyndige for å foreta personlighetsvurderinger, vurdere hvordan foreldrenes psykiske helse,

Innledning

rusmiddelavhengighet, evner, voldsutøvelse m.m. kan påvirke deres omsorgsevne og barnas omsorgsbehov. Hensikten er å få et godt faglig grunnlag for de beslutninger som tas.¹

I tillegg til å utrede barnets omsorgsbehov og foreldrenes omsorgskompetanse kan den sakkyndige også bli bedt om å vurdere sannsynlige effekter av tiltak som hjelpetiltak, omsorgsovertakelser, atferdsplasseringer og fratagelse av foreldreansvar/adopsjon. Når barn er plassert utenfor hjemmet, kan vurderingene knyttes til spørsmål om samvær eller tilbakeføring.

Det er beslutningsorganet som tar avgjørelser i den enkelt sak, blant annet på bakgrunn av sakkyndiges vurderinger. Utgangspunktet for beslutningstakers vurdering er at det er til barnets beste å vokse opp sammen med sine foreldre, og at en eventuell omsorgsovertakelse skal være midlertidig dersom det ikke foreligger helt spesielle omstendighet. Dette bør den sakkyndige være bevisst når foreldrenes omsorgsevne og barnets behov utredes.

Barnevernstjenesten, fylkesnemnda og domstolen har hjemmel i henholdsvis barnevernloven §§ 4-3 og 7-12, og tvisteloven §§ 25-2 til å engasjere eller oppnevne en sakkyndig, se punkt 2.5. Det stilles ikke krav om samtykke fra foreldrene eller barn over 15 år. I utredningsarbeidet vil det selvfølgelig være viktig å samarbeide med både barnet og foreldrene.

2.5 Sakkyndiges oppdragsgivere

2.5.1 Barneverntjenesten

Hvis det er rimelig grunn til å anta at det foreligger forhold som kan gi grunnlag for tiltak etter kapittel 4 i barnevernloven, skal barnevernstjenesten snarest undersøke forholdene. En undersøkelse kan igangsettes både som følge av en bekymringsmelding om et barn som barnevernet ikke har hatt kjennskap til, og på bakgrunn av en ny melding i en eksisterende sak.

¹Høringsnotat om endringer i barnevernloven-regulering av bruk av sakkyndig i barnevernssaker
<https://www.regjeringen.no/contentassets/702b63a92c5243eea4cd68c95b3d0b5a/horingsnotat-om-endringer-i-barnevernloven--regulering-av-bruk-av-sakkyndige-i-barnevernssaker3.pdf>

Innledning

Perioden en slik undersøkelse foretas kalles ofte «undersøkelsesfasen». I denne fasen kan barneverntjenesten engasjere sakkyndig til å bistå slik at de får et bedre grunnlag for sine avgjørelser. Det følger av barnevernloven § 4-3 fjerde ledd. Den sakkyndige utredningen blir en del av barneverntjenestens saksforberedelse.

Undersøkelsen skal gjennomføres slik at den minst mulig skader noen som den berører, og den skal ikke gjøres mer omfattende enn formålet tilsier, jf. barnevernloven § 4-3 andre ledd. Barneverntjenesten skal undersøke barnets helhetlige omsorgssituasjon, og må sørge for at alle saker er så godt opplyst som mulig før vedtak treffes, jf. forvaltningsloven § 17 første ledd. Det er viktig med oppdatert og tilstrekkelig beslutningsgrunnlag.

Det er barnevernstjenesten som vurderer om det er behov for å engasjere sakkyndig, og hva den sakkyndige skal utrede innenfor rammen av barnevernloven § 4-3. Det er derfor barneverntjenesten som bestemmer den sakkyndiges mandat og hvilke rammer den sakkyndige skal ha for sitt arbeid.

Foreldrene eller den barnet bor hos, kan ikke motsette seg at en undersøkelse som nevnt i første ledd blir gjennomført ved besøk i hjemmet. Sakkyndig kan kreve å få snakke med barnet i enerom, jf. § 4-3 femte ledd.

Sakkyndigrapporter og hvilken vekt disse kan tillegges, har vært et tema i flere saker som har blitt behandlet av EMD. Høyesterett har på bakgrunn av dette gitt uttalelser som har betydning for bruken av sakkyndige i barnevernssaker (HR-220-663-S). Høyesterett har slått fast at det ikke kan oppstilles noen hovedregel om at det må innhentes uavhengige sakkyndigerklæringer i alle saker om omsorgsovertakelse etter § 4-12 bokstav a og d. Om sakkyndig bør oppnevnes, beror på en konkret vurdering der det avgjørende er om saken kan avgjøres på et forsvarlig grunnlag uten slik oppnevning.

Når det er barnevernstjenesten som er oppdragsgiver, er det barneverntjenesten som har betalingsansvaret for den sakkyndiges honorar etter inngått avtale ved oppdragets oppstart.

2.5.2 Fylkesnemndene

Fylkesnemnda har et selvstendig ansvar for at saken er tilstrekkelig opplyst før det treffes vedtak, jf. bl.a. barnevernloven § 7-3, jf. forvaltningsloven § 17 første ledd. I fylkesnemndas saksforberedelse skal nemndleder blant annet ta stilling til om det er behov for ytterligere bevisførsel, herunder sakkyndige utredninger, enn det som det er lagt opp til fra kommunens side, se barnevernloven § 7-12 andre ledd bokstav d. I slike tilfeller blir sakkyndige oppnevnt av nemnda. Tvistemålslovens regler i kapittel 25 om sakkyndigbevis gjelder så langt de passer, jf. barnevernloven § 7-17 bokstav d.

Sakkyndige som er engasjert av barneverntjenesten blir ført som vitne i fylkesnemnda.

Det er barnevernstjenesten som dekker godtgjøring til sakkyndig oppnevnt av fylkesnemnda, jf. barnevernloven § 9-1 andre ledd.²

2.5.3 Domstolen

Fylkesnemndas vedtak kan bringes inn for tingretten for rettslig overprøving etter reglene i tvisteloven kapittel 36. Dette følger av barnevernloven § 7-24. Både den private part og kommunen kan bringe saken inn for retten. Kommunen er part i saken.

Når et vedtak i fylkesnemnda bringes inn for retten, har retten et selvstendig ansvar for at bevisføringen gir et forsvarlig faktisk avgjørelsesgrunnlag, jf. tvisteloven § 21-3 annet ledd. Retten kan derfor oppnevne en sakkyndig til å utrede saken, jf. tvisteloven § 25-2. Retten bestemmer hva den sakkyndige skal utrede, og gir de nødvendige instruksjoner. Retten kan pålegge partene å utarbeide forslag til mandat for den sakkyndige, jf. tvisteloven § 25-4. Det er retten som sørger for at den sakkyndige får tilgang til de opplysninger som hun/han trenger, og som dekker den sakkyndiges honorar.

Det kan også oppnevnes sakkyndig etter begjæring fra en av partene, jf. tvisteloven § 25-2.

² Etter ny barnevernslov er betalingsansvaret lagt til nemnda. Når nemnda selv oppnevner en sakkyndig, er det nemnda som skal dekke utgiftene til den sakkyndige rapporten, og ikke som i dag hvor betalingsansvaret er lagt til kommunen. Se Prop. 133 L (2020-2021) kap. 20.11

Sakkyndige som er engasjert av barneverntjenesten blir ført som vitne i domstolen.

2.5.4 Privat part

Når en sak skal behandles i fylkesnemnda eller i domstolen, kan den private parten også engasjere en sakkyndig utreder, jf. barnevernloven § 7-17 og tvisteloven § 25-6. Den privat engasjerte sakkyndige blir vanligvis ført som vitne. I slike tilfeller blir den sakkyndiges mandat formulert av den private parten, eventuelt dennes advokat. Det er i prinsippet den private parten som bestemmer hvilken informasjon den sakkyndige skal få tilgang til, det vil si hvilke personer den sakkyndige skal snakke med og hvilke dokumenter som blir framlagt for den sakkyndige. I situasjoner hvor barneverntjenesten har overtatt omsorgen for barnet jf. barnevernloven § 4-12, må barneverntjenesten samtykke til at den sakkyndige, som er oppnevnt av privat part, kan observere barnet i fosterhjemmet eller i institusjonen.

3 Rammer for sakkyndiges arbeid i barnevernssaker

3.1 Sakkyndiges kompetanse

Det stilles ingen *formelle* krav for å bli engasjert eller oppnevnt som sakkyndig.

Når en sak behandles i fylkesnemnda eller domstolen, er det likevel krav om at den sakkyndige skal ha «nødvendig kyndighet og erfaring», jf. tvisteloven § 25-3 andre ledd. Den sakkyndige har et selvstendig ansvar for å vurdere om egen kompetanse er tilstrekkelig til å utføre arbeidet.

På oppdrag fra Barne- og familiedepartementet administrerer Norsk Psykologforening (per 01.01.2021) et register over sakkyndige som har gjennomført et toårig utdanningsprogram for barnefaglig sakkyndighetsarbeid.

Det er krav til kompetanse som grunnlag for opptak til programmet. Programmet er i all hovedsak for psykologer og leger som har interesse for arbeid som sakkyndige i saker etter barnevernloven og barneloven. Sakkyndige som blir brukt i barnesaker er i all hovedsak

psykologer med klinisk erfaring fra arbeid med barn eller leger med spesialitet i barnepsykiatri. Øvrige yrkesgrupper, som barnevernspedagoger og sosionomer, benyttes i begrenset grad.

3.2 Valg av sakkyndige

I enhver barnevernssak skal det tilstrebes at den sakkyndige som engasjeres er en som foreldrene og barnevernet kan være enig om. Samarbeid med foreldre er viktig i alle deler av en barnevernssak, jf. barnevernloven § 1-7. Det er viktig at de sakkyndige som engasjeres for å utrede saker for den kommunale barneverntjenesten oppleves som uavhengige og nøytrale av den private part.

Hvis det er fylkesnemnda eller domstolen som skal oppnevne sakkyndig har partene rett til å uttale seg om valget av sakkyndig. Det følger av de generelle regler om kontradiksjon, se tvisteloven § 11-1 tredje ledd, og forutsetningsvis av 25-3 andre ledd tredje punktum.

3.3 Den sakkyndiges rolleforståelse

Rollen som sakkyndig er knyttet til myndighetsutøvelse og inngripen i privatlivet, på de mest sentrale livsområder både for barnet og foreldrene. Relasjonen mellom personene som utredes og den sakkyndige er asymmetrisk, og de fleste som utredes vil oppleve at de har liten kontroll over utfallet av utredningen og beslutningen som skal tas. Det er viktig at den sakkyndige har dette perspektivet med seg i arbeidet.

3.3.1 Forholdet mellom sakkyndig og beslutningstaker

Den sakkyndige utredningen skal gi faglige vurderinger om faktisk forhold på bakgrunn av mandatet, slik at *beslutningstaker* får et godt beslutningsgrunnlag. Beslutningstakeren i en barnevernssak kan være både barneverntjenesten, fylkesnemnda eller domstolen. Det er beslutningstakers ansvar å vurdere opplysningene i saken og treffe en avgjørelse.

3.3.2 Forholdet mellom rollen som sakkyndig og rollen som behandler

Sakkyndige vil ofte ha erfaring fra klinisk arbeid med barn og familier, der formålet er å hjelpe foreldre og barn. Oppgaven til den sakkyndige i en barnevernssak er å gi en faglig vurdering av de aktuelle spørsmål mandatet reiser.

Det er viktig at den sakkyndige er bevisst forskjellen mellom rollen som sakkyndig og rollen som behandler, og ikke går inn i en behandlerrolle. Behandlerrollen er, i motsetning til rollen som sakkyndig, en hjelperrolle der formålet er klientens ønske om endring.

3.3.3 Sakkyndig er uavhengig og nøytral

Den sakkyndige skal gjøre en objektiv, nøytral og uavhengig faglig vurdering av de spørsmål mandatet reiser. Den som er sakkyndig må være bevisst på rollekonflikter, og eventuelle bindinger til både private parter, offentlig partbeslutningsorgan og andre involverte. Den sakkyndige har en uavhengig rolle og partene må kunne ha tillit til at vedkommende gjør en objektiv vurdering. Det er viktig at den sakkyndige er bevisst på dette, jobber grundig og redelig, forholder seg til fagets prinsipper og holder seg faglig oppdatert.

Å være nøytral innebærer også å ha et bevisst forhold til egne holdninger og verdier, og ikke la disse prege den enkelte sak.

3.4 Habilitet

Sakkyndige som påtar seg oppdrag i barnevernssaker er underlagt regler om habilitet. Å være habil betyr at man ikke har en tilknytning til saken eller sakens parter som er egnet til å skape tvil om den sakkyndige vil behandle saken på en objektiv og upartisk måte. En grundig vurdering av den sakkyndiges habilitet er sentralt for tilliten til den sakkyndiges arbeid og den senere avgjørelsens legitimitet. Sakkyndige har en selvstendig plikt til å vurdere sin habilitet.

3.4.1. Reglene om habilitet når sakkyndige er engasjert av barneverntjenesten

I saker der den kommunale barneverntjenesten engasjerer sakkyndig, gjelder habilitetskravene i forvaltningsloven §§ 6 - 10.

I noen tilfeller vil den sakkyndige uten videre være inhabil, jf. forvaltningsloven § 6 første ledd. Dette gjelder blant annet hvis sakkyndige er part i saken eller i nær slekt med noen som er part i saken. I slike tilfeller er forholdet mellom parten og sakkyndige av en slik karakter at forholdet i seg selv svekker tilliten til den sakkyndiges upartiskhet. Dette er en absolutt inhabilitetsregel.

Den sakkyndige kan også være inhabil etter forvaltningsloven § 6 annet ledd. Etter denne bestemmelsen er den sakkyndige inhabil dersom det foreligger forhold *“som er egnet til å svekke tillitten til hans upartiskhet”*. I vurderingen av habilitet etter denne bestemmelsen er det avgjørende om det foreligger forhold som er «egnet» til å svekke tilliten til den sakkyndiges upartiskhet. Bestemmelsen gir noen momenter som skal tillegges vekt i en slik vurdering. Det kreves ikke konkrete holdepunkter for at den sakkyndige skal opptre partisk for å være inhabil.

Den sakkyndige har en selvstendig plikt til å vurdere sin habilitet, jf. forvaltningsloven § 8, jf. § 10. Foreligger det forhold som er egnet til å svekke tilliten til den sakkyndige, skal han/hun legge dette fram for oppdragsgiver.

Kravet om habilitet forutsetter at den sakkyndige skal være uavhengig av oppdragsgiver. I barnevernssaker kan dette bety at den sakkyndige ikke skal være ansatt i den kommunen som behandler, eller har behandlet, barnevernssaken. Den sakkyndige skal ikke ha parallelle veiledningsoppdrag i den aktuelle kommunen. Den sakkyndig kan heller ikke kjenne familien verken fra private sammenhenger eller fra helsearbeid.

3.4.2 Reglene om habilitet når sakkyndige er oppnevnt av domstolen eller fylkesnemnda

Det skal ikke oppnevnes en sakkyndig i en sak som ville ha vært inhabil som dommer i saken, jf. tvisteloven § 25-3 tredje ledd.

Habilitetsreglene i domstolloven § 106 (unntatt § 106 nr. 8), § 107 og § 108 gjelder også for sakkyndige. Eksempelvis vil den sakkyndig være inhabil hvis den sakkyndige har handlet på vegne av en part i en annen sammenheng tilknyttet saken, se domstolloven § 106 nr. 6.

Mens domstolloven § 106 lister opp en rekke former for tilknytning til saken eller sakens parter som automatisk fører til inhabilitet, følger det av domstolloven § 108 et generelt prinsipp om inhabilitet «når andre særegne omstendigheter foreligger, som er skikket til å svekke tilliten til hans uhildethet.» Det innebærer blant annet at den sakkyndiges habilitet skal vurderes etter denne bestemmelsen dersom den sakkyndige har handlet på vegne av en part i en annen sammenheng som ikke er tilknyttet saken. Tilsvarende kan retten vurdere om ny sakkyndig skal oppnevnes hvis den den sakkyndige har gitt uttrykk for direkte støtte til en av partene under det saksforberedende møte. Når retten gjør en disse vurderingene, skal det legges vekt på om en part i saken hevder at den sakkyndige er inhabil, se domstolsloven § 108.

I motsetning til dommere, kan sakkyndige oppnevnes selv om vedkommende har vært sakkyndig i lavere instans. Dette følger av tvisteloven § 25-3 tredje ledd andre punktum. Det kan være aktuelt å oppnevne samme sakkyndig i ankeinstansen. Dette kan være hensiktsmessig ettersom den sakkyndige ikke er helt fremmed for foreldrene og barnet, og kjenner saken. Dette gjelder likevel ikke dersom den tidligere involveringen i saken gjør at den sakkyndige må regnes som inhabil, jf. tvisteloven § 25-3 tredje ledd. Dette må vurderes konkret av domstolen.

3.4.3 Egenerklæring

For å sikre uavhengighet til parter og andre som kan ha interesser i barnevernssaken, og for å styrke åpenheten ved det sakkyndige arbeidet, bør den sakkyndige levere en skriftlig egenerklæring til oppdragsgiver.

3 Rammer for sakkyndiges arbeid i barnevernssaker

Barne- og familiedepartementet har utarbeidet retningslinjer for egenerklæring for sakkyndige som engasjeres eller oppnevnes i barnevernssaker.³ I ny barnevernslov er departementet gitt hjemmel til å gi forskrift om krav til egenerklæringer.⁴

I egenerklæringen skal sakkyndig opplyse om forhold som kan ha betydning for vurderingen av om den sakkyndige er habil. Den sakkyndige skal også gi opplysninger om antall sakkyndigoppdrag samt andre typer oppdrag som vedkommende har hatt for den aktuelle oppdragsgiver de siste to årene. Det skal også opplyses om eventuelle oppdrag som er avtalt, men ikke påbegynt.

Den sakkyndige skal videre oppgi antall saker etter barnevernloven der vedkommende har vært fagkyndig i fylkesnemnd og domstoler de siste to årene. De aktuelle fylkesnemnder og domstoler skal navngis. Eventuelle andre relevante forhold av betydning for den sakkyndiges habilitet skal fremgå av erklæringen. Opplysningene i egenerklæringen vil være tilgjengelig for privat part.

Den sakkyndige skal levere sin CV sammen med egenerklæringen. CVen skal inneholde opplysninger om grunnutdanning, videreutdanning, spesialitet, kurs, forskning og relevant arbeidserfaring med tidsangivelser og navn på arbeidsgiver. Det opplyses spesifikt om og når den sakkyndige har fullført utdanningsprogrammet for sakkyndige, og om den sakkyndige står oppført i registeret for sakkyndige i barne- og familiesaker.

Egenerklæringen og CV skal legges frem for oppdragsgiver slik at den sakkyndiges habilitet kan vurderes før engasjering eller oppnevning. Egenerklæringen og den sakkyndiges CV skal følge rapporten i alle ledd.

³ Retningslinjer om bruk av egenerklæringer fra sakkyndige i barnevernssaker

⁴ Prop 133 L (2020-2021) kap. 18.6.

3.5 Taushetsplikt

Når barnevernstjenesten eller fylkesnemnda er oppdragsgiver, har de sakkyndige taushetsplikt i henhold til barnevernloven § 6-7. De fleste som arbeider som sakkyndige vil i tillegg ha lovpålagt taushetsplikt etter helsepersonelloven.

3.5.1. Taushetsplikt etter barnevernloven

Barnevernstjenesten har taushetsplikt etter reglene i forvaltningsloven §§ 13 til 13 e og barnevernloven § 6-7. Taushetspliktsreglene i barnevernloven er noe strengere enn reglene i forvaltningsloven.

Taushetsplikten innebærer at den sakkyndige skal hindre at andre får kjennskap til det han/hun får vite om noens personlige forhold i forbindelse med oppdraget. Dette gjelder også etter at den sakkyndige har avsluttet arbeidet.

Taushetsplikten gjelder enhver som utfører tjeneste eller arbeid for barnevernstjenesten. Dette kan for eksempel være sakkyndige, tilsynsførere, støttekontakter og talspersoner.

I motsetning til hovedregelen i forvaltningsloven § 13 omfatter taushetsplikten alle personopplysninger, også opplysninger om fødested, fødselsdato, personnummer, statsborgerforhold, sivilstand, yrke, bopel og arbeidssted, jf. barnevernloven § 6-7 annet ledd.. Opplysninger om at barnevernstjenesten har vært i kontakt med en familie vil for eksempel være undergitt taushetsplikt.

Brudd på taushetsplikten er straffbart (straffeloven § 209).

3.6 Unntak fra taushetsplikten

For at den sakkyndige ved behov skal kunne formidle taushetsbelagte opplysninger til andre må det foreligge samtykke eller finnes en annen hjemmel for dette i lovgivningen.

3.6.1 Forklaring for fylkesnemnda og domstolen

Den sakkyndige kan fritt forklare seg for fylkesnemnda uten hinder av taushetsplikten, jf. forvaltningsloven § 13 b nr. 2. Den sakkyndige har også adgang til å forklare seg for retten etter helsepersonelloven § 27.

Den sakkyndige kan gi opplysninger om forhold han/hun får kjennskap til under utførelsen av oppdraget som sakkyndig, uavhengig av eventuell profesjonsbestemte taushetsplikt, se helsepersonelloven § 27 første ledd. Bestemmelsen regulerer ikke taushetsplikt i en alminnelig behandlingssituasjon, men i forbindelse med sakkyndige oppdrag. Helsepersonell opptrer da på vegne av en annen oppdragsgiver enn pasienten.

Utgangspunktet er at den sakkyndige ikke skal gi opplysninger som har kommet frem under en eventuell tidligere klientrelasjon (profesjonsbestemt taushetsplikt), jf. tvisteloven § 22-5. Den sakkyndige kan imidlertid bli pålagt å gi slike opplysninger etter reglene i barnevernloven § 6-4 tredje og sjette ledd. Bestemmelsen gjelder også ved rettslig prøving av fylkesnemndas vedtak, jf. barnevernloven § 6-4 fjerde ledd.

Det kan være vanskelig å unngå at opplysninger fra et tidligere klientforhold ikke får betydning for oppdraget som sakkyndig. Dette kan gi utfordringer knyttet til nøytralitet, rolleforvirring og habilitet. Personer som tidligere har hatt en av partene som klient, bør derfor ikke oppnevnes som sakkyndig. I alle tilfelle skal dette opplyses til oppdragsgiver.

3.6.2 Adgang til å ta kontakt med komparenter for å få informasjon

Opplysninger om at barnevernstjenesten undersøker en familie, er personlige forhold som er taushetsbelagt, jf. barnevernloven § 6-7. Det betyr at den sakkyndige må ha hjemmel i lovgivningen eller samtykke fra den eller de det gjelder, for å ta kontakt med private og offentlige komparenter for å få informasjon. Komparenter er de personene som den sakkyndige henvender seg til for å få informasjon.

Taushetsbelagte opplysninger i en barnevernssak skal ikke formidles ut over det som er nødvendig og forsvarlig for arbeidet med den aktuelle saken. Det er oppdragsgiver som skal

3 Rammer for sakkyndiges arbeid i barnevernssaker

vurdere dette. Oppdragsgiver skal derfor bestemmer hvem den sakkyndige kan ta kontakt med for å innhente informasjon og påse at den sakkyndige har fått samtykke eller har annen hjemmel til dette. Oppdragsgiver kan overlate til den sakkyndige å innhente nødvendig samtykke.

Offentlig komparenters adgang til å gi informasjon – særlig om samtykke

Offentlig komparenter har også taushetsplikt om personlige forhold, blant annet etter forvaltningsloven og/eller helsepersonelloven. De må derfor ha hjemmel i lovgivningen eller samtykke fra de eller den det gjelder, for å gi informasjon til den sakkyndige. Offentlige komparenter har plikt til å gi opplysninger til barnevernstjenesten ved pålegg jf. § 6-4 annet ledd, jf. siste ledd.

Dersom den som har krav på taushet samtykker i at opplysningene gjøres kjent for andre, oppheves taushetsplikten så langt som samtykket gjelder, jf. fvl. § 13 a nr. 1.

Der samtykke skal innhentes, må dette foretas under omstendigheter som sikrer at det skjer frivillig og slik at personen har oversikt over konsekvensene. Personen må opplyses om hva samtykket innebærer, herunder: hvilke opplysninger det gjelder, hvem som skal få opplysningene og hva opplysningene skal brukes til.

Samtykket bør være skriftlig der det er praktisk mulig. Skriftlighet vil bidra til å sikre at både personen opplysningene gjelder og barneverntjenesten tenker nøye gjennom spørsmålet om formidling av opplysningene. Skriftlighet sikrer dessuten barneverntjenesten dokumentasjon for at samtykke faktisk er gitt.

Et samtykke kan når som helst, helt eller delvis, trekkes tilbake.

Hovedregelen er at det er den opplysningene gjelder som kan samtykke til at opplysningen gis ut. Dersom opplysningene gjelder flere personer, for eksempel i en familie, må alle personene samtykke.

Når opplysningene gjelder et barn kreves som en hovedregel samtykke fra den eller de som har foreldreansvaret. Det er ikke regulert i lovgivningen når det også skal innhentes samtykke fra barnet. Etter bvl. § 6-3 har imidlertid barn egne partsrettigheter fra de har fylt 15 år. Etter

barnevernloven vil således både barnets og foreldrenes samtykke være nødvendig når barnet har fylt 15 år. Dersom de aktuelle opplysningene bare gjelder barnet, vil i utgangspunktet barnets samtykke være tilstrekkelig.

3.7 Den sakkyndiges meldeplikt

En sakkyndig har ikke taushetsplikt overfor barneverntjenesten om personlige forhold som kommer frem i løpet av utredningen, se forvaltningsloven § 13 b nr. 2. Det betyr at sakkyndig kan gi opplysninger til barneverntjenesten selv om vilkårene for meldeplikten i barnevernloven § 6-4 ikke er oppfylt.

Hvis den sakkyndige under utførelsen av oppdraget blir kjent med forhold som gir grunn til å tro at det foreligger alvorlig omsorgssvikt eller andre forhold som nevnt i barnevernloven § 6-4 første ledd, har den sakkyndige plikt til å gi opplysning til barneverntjenesten uten ugrunnet opphold, jf. barnevernloven § 6-4. For helsepersonell følger dette også av helsepersonelloven § 33 annet ledd. Meldeplikten er personlig og er pålagt den enkelte som utfører arbeid eller tjeneste for det offentlige. Meldeplikt går foran hensynet til personvern og tillitsforholdet til familien, og plikten gjelder uavhengig av om informasjonen er mottatt i fortrolige samtaler.

Meldeplikt går foran hensynet til personvern og tillitsforholdet til familien, og plikten gjelder uavhengig av om informasjonen er mottatt i fortrolige samtaler. Bekymringsfulle opplysninger som den sakkyndige blir kjent med som privatperson utløser ikke den lovpålagte meldeplikten. I slike tilfeller gjelder heller ikke taushetsplikten, og den sakkyndige kan ta kontakt med barneverntjenesten som enhver annen privatperson.

3.8 Avvergeplikten

Alle har en plikt etter straffeloven § 196 å anmelde eller på annen måte avverge alvorlige straffbare handlinger. Avvergingsplikten gjelder uten hensyn til taushetsplikt, og innebærer at alle har en plikt til å gripe inn for å avverge alvorlige straffbare handlinger. Å melde bekymring til barneverntjenesten kan, sammen med å kontakte politiet, være en måte å avverge at barn utsettes for alvorlige straffbare handlinger. Unnlatelse av å gripe inn er straffbart med inntil ett år i fengsel.

3 Rammer for sakkyndiges arbeid i barnevernssaker

Straffbare handlinger som omfattes er blant annet voldtekt, seksuell omgang med barn, og alvorlige eller gjentatt mishandling i nære relasjoner.

Avvergeplikten utløses når det fremstår som sikkert eller mest sannsynlig at den straffbare handlingen vil skje. Er den straffbare handlingen allerede gjennomført har man bare plikt til å anmelde forholdet til politiet hvis anmeldelsen kan forebygge nye alvorlige forbrytelser.

3.9 Mistanke om straffbare forhold

Adgangen til å gi taushetsbelagte opplysninger til andre offentlig instanser, som politiet, krever hjemmel i lov.

Barnevernstjenesten kan dele taushetsbelagte opplysninger med politiet når dette fremmer barnevernstjenestens oppgaver eller for å forebygge vesentlig fare for liv eller alvorlig skade for noens helse, se barnevernloven § 6-7 tredje ledd. Ved mistanke om at barnet er utsatt for vold eller overgrep av foreldrene, vil opplysninger til politiet kunne bidra til å få klarhet i hva barnet faktisk har opplevd og dermed fremme barnevernstjenestens arbeid.

Ved mistanke om at barnet er utsatt for vold og overgrep må den sakkyndige melde fra til barneverntjenesten, som etter en konkret vurdering vil avgjøre om opplysningene skal deles.

Beslutningen om å varsle politiet er en ren barnevernfaglig vurdering. Det er en helhetlig vurdering som blant annet skal bygge på konkrete forhold ved det aktuelle barnet (barnets beste), barnets mening og barns generelle rettsvern. Den sakkyndig kan ikke selv foreta en slik vurdering.

3.10 Opplysningsplikt til kommunale helse- og omsorgstjenesten

Etter helsepersonelloven § 32 andre ledd og barnevernloven § 6-7 tredje ledd tredje punktum skal man uten hinder av taushetsplikt av eget tiltak gi opplysninger til den kommunale helse- og omsorgstjenesten, når det er grunn til å tro at en gravid kvinne misbruker rusmidler på en slik måte at det er overveiende sannsynlig at barnet vil bli født med skade.

4 Den sakkyndiges mandat

4.1 Mandatets utforming

En viktig ramme for det sakkyndige arbeidet er mandatet som gis av oppdragsgiver. Mandatet er oppdragsgivers bestilling til den sakkyndige. Mandatet legger blant annet rammen for hva den sakkyndige skal vurdere, og premissene for den sakkyndiges arbeidsprosess, vurderinger og råd.

Mandatet gir også rammer for *hvem* sakkyndige kan kontakte i forbindelse med oppdraget. For å sikre at taushetsbelagte opplysninger ikke gjøres kjent for flere personer enn nødvendig, er det oppdragsgiver som beslutter hvilke andre informanter enn barnet og barnets omsorgspersoner (informanter) den sakkyndig kan ta kontakt med i utredningsarbeidet. Dette må fremgå av mandatet.

Hvis den sakkyndige eller foreldrene selv ønsker at bestemte komparenter, som ikke fremgår av mandatet, skal kontaktes, må også dette avklares med oppdragsgiver før den sakkyndige starter sin utredning. Skulle det vise seg at det er et større behov for kontakt med komparenter underveis i arbeidet enn hva som fremgår av mandatet, må dette avklares med oppdragsgiver. Eventuelle ytterligere komparenter bør oppgis skriftlig i et tillegg til mandatet.

Den sakkyndige skal ikke ta stilling til juridiske vurderingstemaer i saken, for eksempel om barneverntjenesten skal overta omsorgen for barnet etter barnevernloven § 4-12. Dette gjelder selv om ordlyden i mandatet synes å forutsette at den sakkyndige skal gjøre dette. Derimot skal den sakkyndige gi en barnefaglig vurdering av hvilke konsekvenser ulike tiltak vil ha for barnet. Den sakkyndige må blant annet identifisere og veie de ulike hensynene opp mot hverandre. Et eksempel på dette kan være en avveining mellom konsekvensene ved et brudd med biologisk familie opp mot behovet for en ny trygg omsorgsbasis.

5 Utredningen

Det er oppdragsgiver som har ansvar for å utforme mandatet⁵, men partene og den sakkyndige bør gis anledning til å gi innspill.

4.2 Den sakkyndiges vurdering av mandatet

Den sakkyndige engasjeres eller oppnevnes fordi han/hun har både faglig og metodisk kompetanse. Det er derfor viktig at den sakkyndige gir rask tilbakemelding til oppdragsgiver hvis han/hun vurderer at mandatet ikke er tilfredsstillende ut fra en faglig vurdering av saken. Sakkyndig kan blant annet vurdere dette:

- Er mandatet metodisk gjennomførbart slik at det kan løses på en faglig god måte?
- Har den sakkyndige kompetanse til å besvare mandatet?
- Bør det innhentes tilleggskompetanse?
- Bør eksterne foreta helseundersøkelser?
- Er tidsrammen realistisk?

Den sakkyndige har ansvar for å gi beskjed til oppdragsgiver om eventuelle utfordringer knyttet til ovennevnte spørsmål. I noen tilfeller kan det være aktuelt å be om at mandatet utvides eller drøfte mulige endringer. Dette gjelder også hvis den sakkyndige ser relevante problemstillinger som kan gi grunnlag for tilleggsmandat.

Hvis den sakkyndige ikke besvarer alle mandatpunktene, bør dette drøftes med oppdragsgiver underveis og begrunnes i rapporten.

5 Utredningen

Som nevnt under kapittel 4 er det mandatet for oppdraget som gir rammene for utredningen.

⁵ Departementet kan gi forskrifter om krav til sakkyndiges mandater, rapporter og egenerklæringer jf ny barnevernslov § 12-7 annet ledd. Se Prop 133 L (2020-2021) kap. 18.6.

5.1 Utredningens omfang

Utredningens omfang avhenger av mandatet. Det betyr at den sakkyndige kun skal utrede forhold som er omhandlet i mandatet.

I barnevernloven er det ikke fastsatt krav til sakkyndigrapporter. Etter helsepersonelloven § 15 første ledd skal attester, erklæringer etc. bare inneholde opplysninger som er nødvendig for formålet. Sakkyndige rapporter omfattes av denne bestemmelsen.

Nærmere om kravene til slike attester o.l. er gitt i *forskrift om krav til helsepersonells attester, erklæringer og lignende*. For rapporter som legges frem for Barnesakkyndig kommisjon, gjelder denne forskriften så langt den passer, også for sakkyndige som ikke er helsepersonell, jf. forskrift om Barnesakkyndig kommisjon § 2.

Utredningen skal gjennomføres med minst mulig ulemper for familien. Det innebærer blant annet at utredningen ikke skal gjøres mer omfattende enn oppdraget tilsier, samtidig som den sakkyndige må sørge for at utredningen er tilstrekkelig grundig.

5.2 Barnets rett til medvirkning

Barnets rett til medvirkning er et sentralt hensyn i norsk rett. Det følger blant annet av Grunnloven § 104, barnekonvensjonen artikkel 12 nr. 1 og barnevernloven §§ 1-6 og 6-3.

Barnets medvirkning skal få frem barnets perspektiv og bidra til at avgjørelser som fattes er til barnets beste. Barnets rett til medvirkning betyr ikke at barnet har rett til å bestemme, og barnet har heller ikke plikt til å uttale seg. Barnet skal lyttes til, og barnets synspunkter skal vektlegges i samsvar med barnets alder og modenhet.

En viktig del av retten til medvirkning er retten til å få tilstrekkelig og tilpasset informasjon ut fra alder og modenhet. Videre må det tilrettelegges for at barnet kan få uttrykke seg fritt, enten verbalt eller ved ikke-verbal kommunikasjon. For eksempel kan barnet ha behov for tolk eller tilgang på fysiske hjelpemidler for å utøve sin rett.

Retten til medvirkning og innflytelse gjelder i hele beslutningsprosessen og for alle forhold som vedrører barnet, ikke bare når det tas rettslige eller administrative avgjørelser.

5 Utredningen

Barnets medvirkning skal bidra til at barnets etniske, religiøse, kulturelle og språklige bakgrunn ivaretas.

Alle instanser som har oppgaver etter barnevernloven, har en plikt til å gi barnet mulighet til å medvirke.⁶ Barns rett til medvirkning og innflytelse i barnevernssaker er utdypet i *Forskrift om medvirkning og tillitsperson*. Forskriften gjelder for alle som har oppgaver etter barnevernloven, og pålegger blant annet plikt til å dokumentere barnets medvirkning, jf. forskriftens § 7. Domstolsadministrasjonen har utarbeidet veiledere med informasjon om barns medvirkning i forbindelse med saker for domstolen.⁷

Plikten av å høre barnet gjelder ikke helt uavhengig av eventuelle skadevirkninger. Det er en mulighet til å gjøre unntak fra barnets rett til å medvirke av hensyn til barnets beste. Adgangen er imidlertid snever. Det betyr at det kun i helt spesielle situasjoner kan gjøres unntak fra eller tilpasninger i plikten til at barn skal informeres og gis anledning til å uttale seg.

I barnevernssaker skal arbeidet utøves med respekt for og så langt som mulig i samarbeid med barnet og barnets foreldre jf. barnevernloven § 1-7. Både foreldrene og barnet kan påvirke deler av prosessen. Den sakkyndige kan for eksempel spørre om foreldrene og barnet ønsker å møte den sakkyndige før vedkommende har lest dokumentasjonen for å møte med mest mulig blanke ark, eller om de foretrekker at dokumentene er lest først. Foreldrene og barnet kan gi innspill til hvilke komparenter de ønsker at den sakkyndige kontakter. De kan også i noen tilfeller få velge aktiviteter under observasjonene, slik at de får vist et mest mulig naturlig bilde av sitt samspill og familieliv. Det er likevel den sakkyndige som er ansvarlig for at saken utredes slik at mandatet kan besvares best mulig. Foreldrene og barnets ønsker kan derfor ikke alltid følges.

⁶ Prop. 169 L (2016-2017) s. 141-142

⁷ <https://www.domstol.no/domstoladministrasjonen/publikasjoner/veiledere/>

5.3 Informasjon til foreldrene og barnet

Den sakkyndige skal i alle saker tilstrebe at barn og foreldre er godt informert om rammene for utredningen og fremgangsmåten.

Hele utredningsprosessen bør skisseres for personene som skal utredes så langt det er mulig og så tidlig som mulig. Den sakkyndige må være lydhør for foreldrenes og barns ønsker om hvor og når møter skal holdes, reaksjoner på metoder og lignende.

Den som blir utredet bør orienteres om hvem den sakkyndige kommer til å henvende seg til for å få informasjon (komparenter), selv om dette også står i mandatet. Informasjonen anses som gitt til foreldrene, når mandatet og informasjonsskrivet i vedlegg 3 er gjennomgått på en forsvarlig måte.

Barnet må få informasjon som det forstår, og informasjonen må være tilpasset barnets alder og utvikling. Den sakkyndige kan veilede foreldrene i hvilken informasjon de skal gi barnet om den sakkyndiges arbeid, i tillegg til å informere barnet selv. Eksempel er gitt i vedlegg 4k.

5.4 Metoder i utredningsarbeidet

5.4.1 Samtaler med foreldrene

Det anbefales at foreldre får god tid til å fortelle om saken og sitt syn på vurderingstemaene. I tillegg til at samtalen gir konkret informasjon, vil den sakkyndige gjøre observasjoner i løpet av samtalen som kan være relevante for vurdering av praktiske, kognitive, emosjonelle og relasjonelle forhold hos den som utredes.

Hvor mange samtaler det er behovet for vil variere fra sak til sak. Hvis den sakkyndige vurderer at det er behov for flere samtaler med den ene forelderen enn den andre, kan det være gunstig å begrunne dette overfor foreldrene og i rapporten. Dette for å unngå en opplevelse av forskjellsbehandling.

5.4.2 Samtaler med barn

Direkte kontakt og samtale med barnet er et viktig ledd av utredningen. Samtale med barnet kan bidra til forståelse av hvordan barnet har det, barnets behov og barnets utvikling.

5 Utredningen

Samtalen vil også kunne gi informasjon om barnets relasjon til foreldrene og ulike forhold i hjemmet. Det er derfor helt avgjørende å snakke med barnet, og det anbefales at det settes av god tid til dette.

Den sakkyndige kan bli bedt om å høre barnet på vegne av oppdragsgiver for å sikre barnet rett til medvirkning. Dette må angis i mandatet. Beslutningstaker (oppdragsgiver) skal høre barnets mening før det treffes en beslutning i en sak. (Les mer om medvirkning under punkt 5.2.).

Samtalen der den sakkyndige skal høre barnets mening, har et annet formål enn en utredningssamtale, og derfor er det viktig å skille mellom disse samtalene. Den sakkyndige skal informere barnet om formålet med samtalene og om barnets rett til å ikke snakke med den sakkyndige dersom barnet ikke ønsker det.

Barnet må også opplyses om at den informasjonen som barnet gir til den sakkyndig vil bli formidlet til foreldrene og fremgå av den sakkyndiges rapport. Den sakkyndige bør imidlertid være oppmerksom på at barnevernstjenesten har visse muligheter til både å utsette foreldrenes rett til innsyn mens undersøkelsen pågår, og unnta opplysninger fra foreldrene etter undersøkelsen for å beskytte barnet eller andre, jf. forvaltningsloven §§ 18-20.

Hvis barnet på eget initiativ formidler sine meninger i saken, skal dette nedtegnes i den sakkyndiges rapport.

For barnet kan vurderingstemaene være vanskelige å ta stilling til. I stedet for å spørre barnet direkte om dette, kan det for den sakkyndige være bedre å utforske relasjoner, hva barnet er opptatt av, bekymret for og synes er viktig i livet sitt.

Tilrettelegging og metodikk ved samtaler med barn

Den sakkyndige skal tilrettelegge for samtale med barnet på måter som ivaretar barnet best mulig. Barnet kan ha behov for en trygghetsperson til stede under samtalen.

Det forutsettes at den sakkyndige har kompetanse i samtalemetodikk med barn, slik at ledende spørsmål unngås så langt det er mulig og hensiktsmessig. Åpne spørsmål som «Fortell om...» er å foretrekke. Dersom den sakkyndige opplever behov for å benytte ledende

5 Utredningen

spørsmål, skal man i størst mulig grad lede i begge retninger og oppmuntre barnet til å utdype svaret ut over det å bekrefte eller avkrefte.

Det er viktig å lytte til barnet. Samtidig bør den sakkyndige være oppmerksom på at barnet kan være presset, påvirket eller kan stå i en lojalitetskonflikt. Det kan være til foreldrene, søsken eller mellom fosterforeldre og biologiske foreldre. Barnet kan oppleve seg presset til å uttale seg til foreldrenes gunst, enten etter et faktisk press og trusler eller fordi barnet vil ta hensyn til den voksnes følelser.

Sakkyndig bør også være oppmerksom på at barnet kan ha grunner til å uttale seg som det gjør, som ikke nødvendigvis er velbegrunnet fra et barnevernfaglig ståsted, f. eks hvis barnet synes det er flere leker, bedre mat, mer godteri hos den ene eller andre uten at dette nødvendigvis tilsier bedre omsorg.

Hvis det fremstår vanskelig for barnet å uttale seg til den sakkyndige under utredningen, skal ikke barnet presses. Hvis sakkyndig av den grunn ikke snakker med barnet, bør det begrunnes i den sakkyndige rapporten.

5.4.3 Observasjoner

I de aller fleste tilfeller vil observasjon av foreldre og barn inngå i utredningen av sentrale temaer som barnets utviklingsstatus og omsorgsbehov, foreldrenes omsorgsutøvelse samt samspillet og relasjonen mellom foreldre og barn.

Det er ofte nødvendig med mer enn én observasjon for å gjøre valide vurderinger. Observasjoner av lengre varighet kan gi informasjon om forelderens kapasitet og i hvilken grad foreldrene oppfatter barnets behov for grunnleggende omsorg, regulering og utviklingsstøtte.

Observasjonene foretas oftest i hjemmet for barn som bor med sine foreldre, eventuelt i egnede samværslokaler. Valg av aktivitet og samhandling bør være styrt i forhold til alder og utredningstema, f.eks. en stelle- og matings situasjon for spedbarn og lekesituasjoner for litt eldre barn. Det kan være aktuelt å observere henting eller levering i barnehage, morgen- eller leggesituasjoner og måltider. Observasjon av overgangssituasjoner gir ofte et godt bilde av

5 Utredningen

relasjon og fungering, likeledes flere observasjoner i ulike kontekster. Observasjoner av barnet med andre enn omsorgspersonene kan i noen tilfeller gi verdifullt sammenlikningsgrunnlag.

En observasjon kan være mer eller mindre strukturert etter hva den sakkyndige vurderer som formålstjenlig. Analyse av samspillet kan skje i henhold til en bestemt metode (f.eks. Crowell, CARE-Index, MIM, PCERA og lignende), eller basere seg på andre prinsipper.⁸

For barn som ikke bor med sine foreldre, der den sakkyndige skal observere samvær, kan man vurdere å observere barnet før, under og etter samværet. Dette gir mulighet for å se barnets forventninger og følelser knyttet til å treffe foreldrene, samt eventuelle reaksjoner i etterkant. Det kan være en risiko for at fosterforeldre kan oppfatte situasjonen ut fra sitt ståsted. Den sakkyndiges observasjoner kan oppfattes mer nøytrale. Det at den sakkyndige står for observasjonene og beskrivelsene, kan dermed lette samarbeidet mellom foreldre og fosterforeldre i etterkant av saken.

Det er vesentlig at den sakkyndige viser forståelse for at familien befinner seg i en ekstraordinær situasjon under observasjonene, og at dette kan påvirke dem. Den sakkyndige må være bevisst både egen påvirkning på observasjonssituasjon og på det spesielle ved å bli utredet. Den sakkyndige bør spørre den voksne i etterkant om observasjonen er representativ for slik familien vanligvis har det, eventuelt hva som pleier å være annerledes.

I noen tilfeller anbefales ikke observasjoner. Dette kan ha sikkerhetsmessige grunner, skyldes kraftig rus eller sykdom, fare for reaksjoner hos traumatiserte barn eller begrunnes i barnets redsel eller kraftige reaksjoner. Dersom man velger å ikke observere barn og foreldre sammen, skal dette begrunnes i rapporten. De usikkerhetsmomentene som følger av manglende observasjon, skal tydeliggjøres.

⁸ Det anbefales å benytte standardiserte metoder, veilederen anbefaler ikke en spesifikk metodikk. Den sakkyndige som anvender et instrument/verktøy, må selv sørge for at bruken av instrumentet/verktøyet er innen rammen for «god klinisk praksis» og innenfor de rettighetsrammene som finnes. Det vises til databaser for vurdering av måleegenskaper ved norske versjoner av tester og kartleggingsverktøy (eks. Psyktestbarn.no).

5.4.4 Bruk av standardiserte utredningsverktøy

Den sakkyndige har ikke adgang til å bruke tester og kartleggingsverktøy som normalt benyttes for å diagnostisere. Tester og kartleggingsverktøy bør kun anvendes der den sakkyndige finner dette nødvendig for å besvare mandatet. Dersom slike tester/verktøy benyttes må det begrunnes, og testen/verktøyet beskrives. Ofte vil det allerede foreligge testresultater om barn fra pedagogisk psykologisk tjeneste (PPT), fastlege eller psykisk helsevern. Om den voksne kan det foreligge tilsvarende hos fastlege, NAV, habiliteringstjenesten eller spesialisthelsetjenesten.

Den som utredes skal eventuelt gis opplysninger om metodikken i forkant av testingen. Oppdaterte versjoner av aktuelle tester med siste normering skal benyttes. Den sakkyndige skal følge de fastsatte retningslinjer for administrasjon, gjennomføring og tolkning. Dersom den sakkyndige er i tvil om egen kompetanse til å benytte og tolke testen/utredningsinstrumentet, anbefales det å drøfte med oppdragsgiver om denne delen av arbeidet kan utføres av en kvalifisert kollega.

For nemnda, advokater og partene, kan tester og formålet med disse, samt bruken av forkortelser, ofte være uklart. Den sakkyndige bør forklare hva slags verktøy/metode/test som tas, hvorfor den tas, hva dette kan belyse, hva resultatet er og hvilken betydning det kan ha.

5.4.6 Bruk av tolk

Når den sakkyndige opptrer på vegne av barnevernstjenesten, fylkesnemnda eller domstolen skal det brukes tolk når det er nødvendig for å ivareta hensynet til rettssikkerhet, jf. lov om offentlig organers ansvar for bruk av tolk mv. (tolkeloven) § 6. I vurderingen av om bruk av tolk er nødvendig, skal det blant annet legges vekt på om samtalepartene kan kommunisere forsvarlig uten tolk og på sakens alvorlighet og karakter. Vurderingen om det er nødvendig å bruke tolk bør foretas i samråd oppdragsgiver.

Det anbefales bruk av offentlig godkjent tolk for å ivareta familiens rettssikkerhet. Venner, ektefeller, slektninger, naboer eller kollegaer bør ikke brukes som tolk. I forvaltningsloven § 11 e er det nedfelt et generelt forbud mot at barn brukes som tolk, med mindre dette er

nødvendig for å unngå tap av liv eller alvorlig helseskade. Forbudet mot bruk av barn som tolk er også nedfelt i tolkeloven § 4.

6 Faglige temaer

6.1 Psykisk helse og nevrokognitiv fungering

Det kan fremgå av mandatet at den sakkyndige skal vurdere foreldres og/eller barns psykiske helse, evnenivå eller mer global nevrokognitiv fungering. Det betyr ikke at den sakkyndige skal utrede dette selv, men ut fra sine observasjoner og de øvrige opplysningene i saken vurdere foreldrene og/eller barns fungering, og hvordan dette påvirker forelderens evne til å ivareta barnets omsorgsbehov.

Den sakkyndige skal derfor ikke utrede foreldrenes eller barnets psykiske helse ved å stille diagnoser. En diagnose kan dessuten sjelden i seg selv predikere mangler i omsorgsutøvelsen. Foreldres eller barns atferd, reaksjonsmønstre og personlighetstrekk kan drøftes uten at det stilles en diagnose. Observerte symptomer og fungering under utredningen kan være resultat av midlertidig tilpasning i utredningsperioden. Den sakkyndige må derfor være bevisst den spesielle situasjonen personer er i under utredninger.

Tidligere satte diagnoser kan fortsatt være gyldige og aktuelle, men må ikke nødvendigvis være det, ettersom diagnoser er «ferskvare». Dersom sakkyndige legger tidligere satte diagnoser til grunn, anbefales det at utredningen som ligger til grunn for diagnosen, vurderes i den grad det er mulig. Det anbefales videre at den sakkyndige kommenterer og sammenholder en gitt diagnose med øvrige aktualiserte opplysninger i saken. Den sakkyndige vurderer i hvilken grad og på hvilken måte helseutfordringer og nevrokognitive utfordringer får praktiske konsekvenser for forelderens omsorgsutøvelse eller for barnets omsorgsbehov. For den sakkyndige blir det like viktig å beskrive vedkommendes ressurser som utfordringer.

Dersom det i utredningen fremkommer en fungering eller symptomer som kan tyde på en psykisk lidelse eller nevrokognitive vansker kan den sakkyndige vurdere å anbefale utredning i spesialisthelsetjenesten.

Når psykiatriske diagnoser og deres potensielle innvirkning på barnets omsorgssituasjon drøftes i sakkyndige utredninger, kreves høy aktsomhet av den sakkyndige. Det er viktig å ikke omtale dette i større utstrekning enn det som er nødvendig for å få klargjort barnets situasjon.

6.2 Tilknytning og relasjon mellom barn og foreldre

I barnefaglig sakkyndige vurderinger inngår ofte vurdering av relasjonen mellom barn og foreldre. Ikke sjelden benyttes begrepet «tilknytning». Tilknytningsbegrepet kan være et psykologisk fagbegrep, et juridisk begrep og et folkelig begrep.

Evnen til å utvikle tilknytning slik man omtaler det i den psykologiske faglitteraturen, er medfødt og biologisk forankret. Alle barn utvikler tilknytning til de som har den daglige omsorgen for dem. Kvaliteten på tilknytningen vil variere avhengig av hvordan omsorgen utøves, og kan i mange tilfeller endres som følge av at omsorgspersonen endrer sin måte å møte barnet på. Barns tilknytning er personspesifikk. Det betyr at barnet kan ha ulik kvalitet på tilknytningen til mor, far eller andre. Tilknytning regnes som etablert ved ett års alder. Etter hvert som barnet blir eldre utvikles barnets relasjonserfaringer til spesifikke forventninger til omsorgsgivers tilgjengelighet.

Tilknytningsatferd utløses når barnet opplever stress eller fare. Ved observasjon i hjemmet kan den sakkyndige vurdere samspill og relasjonskvaliteter, men ikke tilknytningskvalitet – da en vanligvis ikke observerer barnet og omsorgspersonene i stress- eller farefylte situasjoner. Det anbefales derfor at sakkyndige er varsomme med å benytte tilknytningsbegrepet slik det forstås i faglitteraturen, ved omsorgsvurderinger. Derimot bør den sakkyndige beskrive relasjonen mellom foreldrene og barnet, og gjøre en vurdering av kvaliteten på denne.

Den sakkyndige kan beskrive og vurdere graden av sensitivitet og utviklingsstøtte foreldrene gir i kombinasjon med barnets atferd og emosjonsuttrykk i samspillet.

Ved bekymring for barnets tilknytning, spesielt ved opplysninger som kan peke i retning av tilknytningsforstyrrelse, bør barnet anbefales henvist til spesialisthelsetjenesten for nærmere utredning.

6.3 Kultur

Det forventes ikke at den sakkyndige har kjennskap til forskjellige kulturer. Kunnskap om den enkelte kulturen kan en skaffe seg gjennom bruk av kulturtolk, litteraturgjennomgang og ikke minst samtaler med dem det gjelder. Aktuelle temaer å ta hensyn til er for eksempel:

- Kulturelle normer, verdier, tradisjoner, ritualer og praksis (spesielt i oppdragelse) i opphavskulturen
- Grad av individuell / kollektiv identitet
- Kulturell kommunikasjonsstil
- Språklige begrensninger (f.eks. finnes ikke ord for en del følelser i alle språk)
- Konflikthåndtering
- Religionens funksjon og betydning
- Sosiale roller i opphavskulturen

Det er viktig å vurdere om barnets behov blir møtt tilfredsstillende, selv om omsorgen eventuelt utøves på en annen måte enn det man selv kjenner til. Utviklingsstøttende samspill kan ha ulikt uttrykk i forskjellige kulturer, avhengig av samfunnets krav og forventninger til barn og foreldre.

Det bør settes av mer tid til forberedelse og gjennomføring av utredning i familier med annen kulturell bakgrunn. Dersom det i mandatet ikke etterspørres en eksplisitt vurdering av opphavskulturens innvirkning på omsorgssituasjonen, vil det være tilstrekkelig at den sakkyndige kort redegjør for refleksjoner om dette knyttet til eget arbeid og vurderingene. Dersom mandatet eksplisitt etterspør en vurdering av opphavskulturens konsekvenser for omsorgsutøvelsen, vil det vanligvis være nødvendig med mer inngående undersøkelser og vurderinger. I så fall bør den sakkyndige vurdere og gjøre rede for eventuell innhenting av tilleggskompetanse.

Kulturbegrepet handler ikke bare om ulike kulturer, men også ulike familiekulturer og individuell praksis. I noen familier er det for eksempel vanlig med høye, entusiastiske tilrop, mens andre foretrekker stillhet. Kanskje de kommuniserer uten så mange ord. Noen har

tydelig orden og system, andre lever mer som det kommer. Noen viser kjærighet med kjærtegn, andre med ord, atter andre med handlinger. Dette er forhold som bør drøftes av den sakkyndige.

6.4 Vold, seksuelle overgrep, rusproblematikk og andre former for omsorgssvikt

Alvorlige forhold i hjemmet kan være vanskelig å avdekke. Vold, seksuelle overgrep, rusproblemer og manglende ivaretagelse av barnets grunnleggende behov kan tildekkes og underkommuniseres. Det er viktig med en bred vurdering av hvorvidt barnet er utsatt for omsorgssvikt.

Barn som lever i familier der dette skjer, kan ofte si det forelderen ønsker at barnet skal si. Forskning viser at det tar personer som har vært utsatt for seksuelle overgrep, i snitt 17 år før de forteller om overgrepene (LISA-undersøkelsen 2011). Mens noen barn utagerer, viser andre barn få eller ingen tegn, eller de kan trekke seg inn i seg selv. Det anbefales at den sakkyndig er tålmodig og bruker tid på å snakke med barna. Eventuelle tegn til at vold, overgrep, rusproblematikk eller andre former for omsorgssvikt finner sted i familien, bør alltid redegjøres for og vurderes i barnefaglig sakkyndige utredninger. Det må samtidig komme tydelig frem hvilket faktum som ligger til grunn for vurderingene.

Dersom det ikke foreligger tegn til slik problematikk, nedtegnes dette i rapporten. Videre er det ikke den sakkyndiges oppgave å vurdere om for eksempel overgrep har funnet sted (bevisvurdering), men hvis det foreligger dom, kan den sakkyndige legge til grunn at forholdene har skjedd. Det fremstår som en åpenbar mangel når påstander om vold verken er undersøkt og vurdert, eller det er begrunnet hvorfor opplysningene er sett bort fra.

7 Den sakkyndige rapporten

Verken barnevernloven eller tvisteloven stiller krav til sakkyndigrapporter annet enn at rapporten skal inneholde den sakkyndiges vurdering av faktiske forhold i saken, jf. tvisteloven § 25-1.⁹

Forskrift om krav til helsepersonells utstedelse av attester, erklæringer og lignende § 4 inneholder en liste over de innholdsmessige kravene til attester, erklæringer o.l. For rapporter som legges frem for Barnesakkyndig kommisjon gjelder denne bestemmelsen også for sakkyndige som ikke er helsepersonell, så langt den passer, jf. forskrift om Barnesakkyndig kommisjon § 3 andre ledd. Det innebærer at sakkyndige rapporter i barnevernssaker skal være utarbeidet i samsvar med forskriften, uansett om forfatteren er omfattet av helsepersonelloven eller ikke.

Etter tvisteloven § 25 - 5 skal den sakkyndige gi en skriftlig erklæring hvis ikke retten har bestemt noe annet. Den sakkyndige skal avgi rapport etter utredning uansett hvem som er oppdragsgiver.

7.1 Rapporten som et selvstendig, pedagogisk utformet dokument

Rapporten skal utformes som et selvstendig dokument som skal kunne leses og forstås av personer som ikke har annen kjennskap til saken. Det skal tydelig fremkomme hvilken informasjon som er hentet fra eget arbeid, hva som er hentet fra dokumentene i saken og hvilke kilder datagrunnlaget kommer fra. Psykologiske fagbegreper skal forklares.

Rapporten bør være pedagogisk oppbygd og leservennlig. Rapporten skrives kort og poengtert, uten at det går på bekostning av klarhet og begrunnelse. Opplysninger gis fortrinnsvis i en oppsummert form. Enkelte sekvenser fra samtaler eller observasjoner kan også gjengis detaljert, dersom dette er viktig for å illustrere et poeng. Rapportens lengde øker

⁹ I ny barnevernslov som trer i kraft fra 1. januar 2023 er departementet gitt hjemmel til å gi forskrift om sakkyndiges mandater, rapporter og egenerklæringer. Se ny barnevernslov § 12-7 annet ledd og nærmere omtale av bestemmelsen i Prop 133 L (2020-2021) kap 18.6.

7 Den sakkyndige rapporten

der det er flere barn, lang historikk og omfattende dokumentasjon. Der foreldre lett kan føle seg misforstått, ikke hørt etc. kan det være viktig å gjengi større deler av samtalene og observasjonene.

Det bør tilstrebes en beskrivende stil for å fremme objektivitet i fremstillingen. F.eks.: «Mor er 40 år, vokst opp som yngst av fire søsken i et hjem som ifølge henne var preget av alkoholmisbruk hos foreldrene».

7.2. Antall rapporter

I noen familier kan det være flere barn der noen er halvsøsken, andre stesøsken – altså med flere foreldre involvert. Den sakkyndige skriver én rapport for alle barna i familien som mandatet omhandler, med mindre oppdragsgiver har bedt om noe annet. Oppdragsgiver har ansvar for at sensitiv informasjon ikke gis til andre enn de som har rett til innsyn i opplysningene.

Dersom det er to sakkyndige i saker for fylkesnemnd eller domstol, kan de gi en felles sakkyndig erklæring, med mindre noe annet er bestemt, jf. tvisteloven § 25 – 5 første ledd.

7.3 Rapportens innhold

Forskrift om krav til helsepersonells utstedelse av attester, erklæringer og lignende § 4 gir en oversikt over opplysninger som rapporten blant annet skal inneholde, dersom opplysningene er relevante og nødvendige for formålet.

I dette punktet foreslås en måte å strukturere rapportens innhold på. I utredninger med begrenset mandat vil rapporten kunne være mindre omfattende.

7.3.1 Forside

- Barnets navn og fødselsdato samt foreldres navn og fødselsdato
- Oppdragsgiver og eventuelt saksnummer
- Dato for avgitt rapport
- Den sakkyndiges navn og adresse

Rapporten skal unntas offentlighet og det må vises til hjemmel i dokumentet. (Offentleglova §13, jf. barnevernloven § 6-7.) Det anbefales en påskrift om at rapporten er et konfidensielt dokument som ikke skal leses av uvedkommende, brukes i sakens anledning og ikke anbefales lest av barna, med mindre de har partsrettighet.

7.3.2 Innledning, mandat og fremgangsmåte

- Kort om hva saken dreier seg om
- Gjengivelse av mandatet, eventuelt med den sakkyndiges tolkning
- Oversikt over tidsbruk: Når, hvor, hvor lenge og hvem som er intervjuet, testet og/eller observert
- Redegjørelse for hvordan de involverte er informert. Dersom vedlagte informasjonsskriv er delt ut, er det er tilstrekkelig å oppgi dette som informasjon til foreldrene. I tillegg skal det oppgis hvordan barn i relevant alder er informert
- Oversikt over tilsendte og innhentede dokumenter
- Dersom partene ikke samtykker til innhenting av relevante taushetsbelagte opplysninger, skal dette opplyses om i rapporten
- Redegjørelse for fagbegreper
- Eventuelle utfordringer i utredningen og svakheter ved rapporten
- Eventuelle etiske vurderinger som er foretatt
- Medvirkning: På hvilken måte foreldrene og barn har medvirket
- Den sakkyndiges kompetanse og habilitet
- Valg av metode og eventuelle verktøy skal begrunnes og redegjøres for

Den sakkyndige bør opplyse om eventuell sertifisering og kompetanse i bruk av de metoder og verktøy som brukes. Det bør forklares kort hva verktøyet er utviklet til, hvorfor det brukes og eventuelle begrensninger. Det bør også redegjøres for i hvilken grad det kan antas at det foreligger forhold som kan tenkes å ha påvirket resultatets validitet.

Den sakkyndige bør utvise stor grad av forsiktighet med å modifisere de etablerte metoder. Dersom den sakkyndige velger å gjøre dette, bør det fremkomme av rapporten hva modifiseringen har bestått i, begrunnelsen for denne og eventuelle konsekvenser for

tolkningen og vurderingen. Dersom deler av en metode er benyttet, beskrives dette og de begrensninger dette medfører. Etske betraktninger ved bruk av utredningsverktøyet skal tydeliggjøres.

Hvis andre har foretatt testing i forbindelse med utredningen, redegjøres det for dette.

7.3.3 Historikk

Familiens bakgrunn. Opplysninger om forhold som er aktuelle for å belyse mandatet og som er av betydning for den sakkyndiges faglige vurdering, vektlegges. Viktige hendelser i familiens liv og familiens livssituasjon beskrives kort for å gi kontekst.

Det redegjøres for eventuelle bekymringsmeldinger, tiltak som er iverksatt og evaluert etc.

7.3.4 Familiens situasjon i utredningsperioden

En kort beskrivelse av barnets og foreldrenes aktuelle livssituasjon.

7.3.5 Informasjonsinnhenting

Redegjørelse for samtaler med partene, observasjoner, eventuell innhentet dokumentasjon og informasjon fra komparenter.

Samtaler

De viktigste samtaletemaene, spørsmål og svar gjengis i sammenfattet form. Det som gjengis, er sentral og relevant informasjon. Foreldrenes syn på de aktuelle spørsmål tydeliggjøres.

Fra barnesamtalen(e) er det viktig å beskrive rammebetingelser og kontekst, hvorvidt det kan tolkes at barnet har opplevd samtalen som trygg, samt gjengi den sakkyndiges spørsmål, barnets svar og hva barnet har sagt på eget initiativ. Barnets nonverbale reaksjoner i samtalen beskrives kort. Det anbefales å gjengi mye fra barnesamtalen, og gjerne bruke barnets formuleringer. Dette primært for at barnets stemme skal komme tydelig frem. Dersom den sakkyndige velger å ikke samtale med barnet, skal det gis en grundig begrunnelse for dette i rapporten.

Observasjoner

Rammebetingelser og kontekst for observasjonene, hvem som er til stede, antall observasjoner og varighet tydeliggjøres. Det opplyses om hva slags informasjon de involverte har fått på forhånd. Hvilken rolle den sakkyndige har valgt å innta under observasjonen (f.eks. deltakende observasjon, nøytral/tilbaketrukket). Den sakkyndiges metode, f. eks i form av standardisert observasjonsmetodikk eller aktiviteter familien har valgt selv, beskrives.

I rapporten må det skilles mellom beskrivelse av det observerte og den sakkyndiges vurderinger.

7.3.6 Vurderinger og svar på mandat

Alle mandatets punkter besvares. Dersom noen punkter ikke kan besvares, skal dette begrunnes.

Ressurser hos barn og foreldre tydeliggjøres.

Det redegjøres for eventuelle tegn til vold, overgrep rusmisbruk og/eller vedvarende manglende evne til å møte barnets grunnleggende fysiske, emosjonelle, psykiske eller medisinske behov.

Når alvorlige forhold presenteres i rapportens faktadel, skal dette følges opp i vurderingskapitlet gjennom en drøfting av hvilke konsekvenser dette eventuelt må antas å ha/kunne få.

Psykologisk kunnskap kan tydeliggjøres gjennom definisjon av begreper og korte redegjørelser som er i samsvar med allment akseptert teori og empiri. Ved spesielle forhold kan en kort litteraturgjennomgang være opplysende for saken og underbygge vurderinger. Utover det benyttes ikke litteraturhenvisninger, fordi slike henvisninger nesten alltid vil representere et begrenset utvalg av den tilgjengelige kunnskapen.

Alternative hypoteser/tolkningsmuligheter drøftes før det konkluderes. Det trenger ikke alltid være omfattende drøftinger, men vise at andre forklaringsmodeller er vurdert.

Generelle beskrivelser som «særlig sårbart barn», «stort omsorgsbehov», «manglende omsorgsevne» må beskrives konkret. Det må beskrives hva sårbarheten eller omsorgsbehovet består i for det aktuelle barnet, og hvilken betydning det har for barnets omsorgsbehov.

Fagterminologi med implisitt meningsinnhold, for eksempel «mentaliseringssevne», og som ikke uten videre kan forstås av andre, bør unngås. Begrepets innhold må i så fall forklares, og hvilken betydning det har for akkurat dette barnet.

Konsekvensene av ulike løsninger må drøftes opp mot hverandre. Er den sakkyndige i tvil om ulike forhold i utredningen eller i selve rapporten, redegjøres dette for.

7.3.7 Underskrift

Rapporten avsluttes med den sakkyndiges underskrift.

7.4 Rapportens lengde

Den sakkyndige bør foreta en avveining mellom det faktum at oppdragsgiver har kjennskap til saken, og behovet for at rapporten skal kunne forstås av andre enn oppdragsgiveren. En rekke opplysninger ligger allerede i sakens dokumenter, og det kan være tilstrekkelig å hen vise til disse. Dette tilsier at rapportens lengde bør begrenses.

Rapportens lengde vil variere, avhengig av sakens kompleksitet, antall barn som utredes, antall komparenter det er behov for å kontakte etc. Oppdragsgiver kan gi tydeligere føringer om dette, herunder rapportens lengde.

7.5 Innsending av rapporten til oppdragsgiver og Barnesakkyndig kommisjon (BSK)

Sakkyndige rapporter etter barnevernloven skal sendes Barnesakkyndig kommisjon (BSK) som skal vurderer rapportene. Dette følger av barnevernloven § 2-5.

Den sakkyndige sender ferdig rapport til oppdragsgiver. Alle rapporter i saker etter barnevernloven skal samtidig sendes til BSK, uavhengig av hvem som er oppdragsgiver og om saken skal legges fram for domstol eller fylkesnemnda. Også rapporter som ligger til grunn for

Oppbevaring av dokumenter

henleggelse av sak skal sendes inn. Rapporten skal være vurdert av kommisjonen før den legges til grunn for vedtak om tiltak etter barnevernloven kapittel 4. Barnesakkyndig kommisjon skal vurdere rapporten innen 12 dager etter at den er mottatt.

Den sakkyndige rapporten vurderes av to kommisjonsmedlemmer uavhengig av hverandre. Kommisjonsmedlemmenes vurdering skal ta utgangspunkt i felles, faglige standarder og kriterier som blant annet er nedtegnet i dette heftet. Kommisjonen skal vurdere om mandatet er besvart, om fag og metoder er brukt i samsvar med allment anerkjente faglige standarder mv. Kommisjonens vurdering sendes til den sakkyndige og dennes oppdragsgiver, og skal følge rapporten i den videre saksbehandlingen. Kommisjonens vurdering er ikke en godkjenning. Vurderingen er heller ikke et enkeltvedtak, og kan derfor ikke påklages.

Rapporter som danner grunnlag for vedtak om tiltak i akuttsituasjoner etter barnevernloven §§ 4-6, 4-9 og 4-25 skal ikke sendes til barnesakkyndig kommisjon, se barnevernloven § 4-3 fjerde ledd tredje setning. Barnesakkyndig kommisjon skal heller ikke vurdere notater knyttet til samtaleprosess i fylkesnemndene.

Sekretariatet til Barnesakkyndig kommisjon er lagt til Statens sivilrettsforvaltning i Oslo.

8. Oppbevaring av dokumenter

Dokumenter den sakkyndige mottar og produserer i forbindelse med arbeidet skal oppbevares på en trygg måte, slik at uvedkommende ikke kan få tilgang til dem.

Det er oppdragsgiver som er journalansvarlig for de dokumenter sakkyndig utarbeider.

Den sakkyndige skal ikke oppbevare dokumentene i saken etter at oppdraget er avsluttet. Dette gjelder også dokumenter som den sakkyndige har utarbeidet. Dokumentene kan likevel oppbevares så lenge det er nødvendig for senere arbeid eller vitnemål i saken. Når oppdraget er avsluttet må alle dokumentene, også de dokumentene den sakkyndige har utarbeidet, makuleres og digitale dokumenter må slettes.

9. Framlegging av arbeidet

Når sakkyndig er engasjert av barneverntjenesten uten at saken skal behandles av fylkesnemnda eller av domstolen, bør barneverntjenesten ta initiativ til at den sakkyndige kan legge fram sin rapport for de private partene og barneverntjenesten, og svare på eventuelle spørsmål.

Sakkyndig som er oppnevnt av fylkesnemnda eller domstolen har plikt til å møte og avgi muntlig forklaring, jf. barnevernloven § 7-17 bokstav d og tvisteloven § 25-5. Den sakkyndige kan være til stede under forhandlingene. Fylkesnemnda og retten skal tillate den sakkyndige å stille spørsmål til parter, vitner og andre sakkyndige når det er nødvendig å utføre sakkyndigoppdraget, jf. tvisteloven §§ 25-5 tredje ledd.

Hvis saken skal behandles i nemnd eller domstol, kan den sakkyndig som er engasjert av barneverntjenesten eller av privat part bli innkalt som sakkyndig vitne i fylkesnemnda eller domstol og må møte og avgi forklaring, jf. barnevernloven 7-17 bokstav d og tvisteloven § 25-6. Sakkyndig vitne kan også følge forhandlingene og tillates å stille spørsmål til partene, jf. tvisteloven § 25-6 andre ledd.

I den muntlige framstillingen i fylkesnemnda og i retten er det viktig å behandle partene respektfullt. Partene som undersøkes bør ikke få overraskelser i muntlig form i etterkant av den skriftlige rapporten. Den sakkyndige skal møte forberedt, og ha med seg dokumenter og andre bevis dersom retten ber om å få dette framlagt, jf. tvisteloven § 24-4.

Den sakkyndige skal være åpen for kritiske spørsmål om arbeidet og til rapporten. Retten/fylkesnemnda kan kvalitetsvurdere rapportene ved å stille kritiske spørsmål til den sakkyndige om hvordan vedkommende har innhentet og selektert informasjon, hvilke opplysninger den sakkyndige har lagt til grunn for sine slutninger, om alternative hypoteser er vurdert og om den sakkyndig har stilt relevante spørsmål til partene. Prosessfullmektigene vil få anledning til krysseksaminasjon av den sakkyndige om tilsvarende temaer. Hvis den sakkyndige får spørsmål i nemnda eller retten som han/hun er i tvil om kan eller bør besvares, bør den sakkyndige henvende seg til administrator (nemndsleder/dommer) og få nødvendig veiledning. Den sakkyndige henvender seg alltid til nemnda eller retten under sin forklaring, og omtaler partene i tredjeperson.

10. Oppfølgende arbeid

Den sakkyndige har ikke krav på kopi av vedtak eller dom. I barnevernssaker informerer barneverntjenesten barnet og foreldrene om sakens utfall. Partene i saker for fylkesnemnd eller domstol blir informert om saken gjennom sin prosessfullmektig. Det samme gjelder barn som har partsrettigheter.

Dersom saken bringes inn for ankeinstans, kan den som er oppnevnt som sakkyndig i underinstansen innstevnes som sakkyndig vitne eller oppnevnes som sakkyndig på nytt.

Den sakkyndige kan i etterkant av en sakkyndig utredning bistå med veiledning eller annen oppfølging av partene.

11. Honorar/fakturering

Den sakkyndige kan kreve honorar for medgått tid til rapportskrivning. Det betyr at det ikke kan beregnes honorar ut fra «fast antall timer pr. side» uavhengig av reell tidsbruk.

Når fylkesnemnda eller barneverntjenesten oppnevner/engasjerer den sakkyndige, betales utredningen av barneverntjenesten¹⁰. Sakkyndiges tidsbruk i nemnda betales av barneverntjenesten, uavhengig av om den sakkyndige følger hele saksgangen eller kun vitner.

Når domstolene oppnevner den sakkyndige, er det domstolen som dekker sakkyndiges honorar knyttet til både utredning og vitneførsel.

Når privatpersoner engasjerer sakkyndige, dekker de selv alle kostnader til den sakkyndiges utredning og vitnemål. Der domstolene er oppdragsgiver, honoreres oppdraget etter salærsatsen. I andre tilfeller gjelder fri prisfastsettelse. Honorarsatsene og oppdragets tidsramme bør da avtales i forkant av oppdraget.

¹⁰ I ny barnevernslov er betalingsansvaret lagt til nemnda. Når nemnda selv oppnevner en sakkyndig, er det nemnda som skal dekke utgiftene til den sakkyndige utredningen. Se Prop. 133 L (2020-2021) kap. 20.11

12. Kilder og litteratur

Lov om barneverntjenester (barnevernloven). (1992).

Lov om barn og foreldre (barneloven). (1981).

Forskrift om samvær med tilsyn etter barnelova gir nærmere regler for tilsynet. Barne- og likestillingsdepartementet har gitt en veileder for samvær med tilsyn etter barneloven § 43 a.

Barnevernet og taushetsplikten, opplysningsretten og opplysningsplikten (taushetspliktrundskrivet)- Rundskriv Q 24 av mars 2005. Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet. (2005). Barnevernet og taushetsplikten, opplysningsretten og opplysningsplikten. (Rundskriv Q-24/2005).

Nasjonal veileder for foreldretvister. Domstoladministrasjonen, 2019

<https://www.domstol.no/contentassets/2af0ab33bb6146ffa161a41154de85f7/nasjonal-veileder-for-foreldretvister-2019-1.pdf>

Omsorg for barn 0-3 år når foreldrene ikke bor sammen. Norsk psykologforening

Ot.prp. nr. 68 (2007-2008)- Om lov om endringer i lov 17. juli 1992 nr. 100 om barneverntjenester mv. (barnesakkyndig kommisjon) <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/otprp-nr-68-2007-2008-/id517335/>

Politiets plikt til å gi opplysninger etter pålegg fra barneverntjenesten. Tolkingsuttalelse, Barne- og familiedepartementet, 2005. <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/barnevernloven--6-4-180705/id103052/>

Retningslinjer for samtaleprosess i fylkesnemndene

<https://www.fylkesnemndene.no/globalassets/pdfer/samtaleprosess.pdf>

Retningslinje for sakkyndigarbeid i domstolene. Advokatforeningen, november 2014.

https://www.advokatforeningen.no/globalassets/advokatenesfagdager/sakkyndigarbeid_hefte_1214_web.pdf

Sakbehandlingsrundskrivet. Bufdir <https://bufdir.no/Barnevern/Fagstotte/saksbehandlingsrundskrivet/>

Veileder om samvær med tilsyn etter barneloven § 43 a. (Veileder Q-1220B) (2014). Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet

Veiledende retningslinjer for bruk av egenerklæring ved engasjering eller oppnevning av sakkyndige i barnevernssaker. Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet. (2014). Bruk av egenerklæring ved engasjering eller oppnevning av sakkyndige i barnevernssaker. (Veiledende retningslinjer 03.07.2014).

Vedlegg

Vedlegg 1. Informasjon om den sakkyndige utredningen

Den sakkyndige er engasjert av barneverntjenesten for å utrede ditt barns/dine barns omsorgssituasjon. Den sakkyndige bestemmer ikke utfallet i saken, men skal gi beslutningstakeren et best mulig beslutningsgrunnlag. Den sakkyndige er ikke engasjert for å gi familien behandling eller veiledning.

Vanligvis snakker den sakkyndige med deg som forelder/dere som foreldre og ditt/deres barn, ser hvordan dere har det sammen og snakker med andre som kjenner dere godt. Det er også vanlig å innhente skriftlig informasjon. Som forelder kan du/dere komme med innspill til oppdragsgiver om hvem den sakkyndige bør snakke med og hvordan observasjoner kan gjennomføres. Den sakkyndige er gitt et oppdrag som skal besvares, og må derfor være den som avgjør metode for utredningen.

Den sakkyndige skal gi nøytrale og objektive fremstillinger av saksforholdet, og er selv ansvarlig for sine vurderinger. En sakkyndig utredning innebærer at familien får en vurdering av en utenforstående fagperson.

Den sakkyndige har meldeplikt til barneverntjenesten og andre instanser akkurat som han eller hun har i andre jobber. Dersom det har betydning for det sakkyndige arbeidet, kan være at den sakkyndige må drøfte opplysninger som har kommet frem underveis med barneverntjenesten, eller det er informasjon av en slik karakter at barneverntjenesten må vurdere å iverksette strakstiltak.

Den sakkyndige har taushetsplikt om alt som fremkommer i arbeidet overfor alle andre enn oppdragsgiver og partene i saken.

Det er barneverntjenesten som har ansvaret for eventuell oppfølging av foreldrene og barna mens utredningen pågår.

Det kan være krevende å være i en utredningssituasjon. Dersom du blir usikker på ting den sakkyndige sier eller gjør, kan du ta det opp med den sakkyndige, barneverntjenesten eller eventuelt med advokaten din.

Vedlegg

Klager på den sakkyndige kan rettes til:

- Statsforvalteren
- Fagetisk råd hos Norsk psykologforening, dersom den sakkyndige er medlem
- Helsetilsynet, hvis den sakkyndige er helsepersonell

Vedlegg 2. Eksempel på informasjon til barn i barnevernssaker

«Barneverntjenesten har bedt om å ... (tema for samtalen følger av mandatet). Jeg skal hjelpe (oppdragsgiver) med å finne ut hva som blir bra for deg. Derfor vil jeg bli bedre kjent med deg og familien din. Jeg skal snakke med foreldrene dine, se hvordan dere har det sammen og snakke med andre som kjenner dere godt. Jeg skal snakke med deg også. Du må ikke snakke med meg, og hvis det er noen spørsmål jeg stiller deg som du ikke vil svare på, er det helt greit. Mye av det du forteller meg kommer jeg til å skrive ned i en rapport og fortelle (... relevante instanser), slik at mamma, pappa og de som skal bestemme får vite det. På slutten av samtalen vår skal vi gå igjennom det jeg har notert meg underveis, slik at du kan rette på det jeg har skrevet hvis det er noe jeg har misforstått»